

ISSN: 2149-0821

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 5, Sayı: 32, Aralık 2018, s. 561-573

Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş GÜNDÜZ

Pamukkale Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Sermaye Piyasası Bölümü,
cagdasgunduz35@gmail.com

Öğr. Gör. Mehmet DUYAR

Adnan Menderes Üniversitesi, Söke Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık
Bölümü, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi,
mehmet.duyar@adu.edu.tr

BÜYÜMEYE ÇALIŞAN LATİN AMERİKA

Özet

Geçmişten bugüne çeşitli ekonomik problemlerle uğraşan ve ekonomik istikrarı sağlamakta bir hayli zorlanan Latin Amerika ülkelerinde göreve gelen hükümetlerin ülke yönetiminde de istikrarı sağlama konusunda bir hayli zorlandıkları bilinmektedir. Elbette ki siyasi istikrarın bu ülkelerde tam anlamıyla yerleşmemesinin altında birtakım nedenler yatmaktadır. Diğer yandan, bu durum istikrar ya da istikrarsızlığın ülke ekonomilerini ne derece etkilemekte olduğu sorusunu akla getirmektedir. Buradan hareketle, bu çalışmada söz konusu etki ampirik olarak incelenmektedir. Çalışma, Güney Amerika Ulusları Birliği (UNASUR) ülkelerinin 1996 ve 2016 arası yıllık verilerinden hareketle gerçekleştirilmiştir. Ekonometrik yöntem olarak yatay kesit ve zaman serisi analizlerini birleştiren panel data tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda, araştırma kapsamındaki ülkelerde siyasi istikrarın ekonomik büyüme göstergesi olarak seçilen kişi başına düşen GSYİH değişkeni üzerindeki etkisinin istatistiksel açıdan anlamsız olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Siyasal istikrar, Latin Amerika, iktisadi büyüme, panel veri

LATIN AMERICA WORKING TO GROW

Abstract

It is known that the governments which have been dealing with various economic problems from past to present and who have been forced to provide economic stability in Latin American countries, have a great difficulty in stabilizing the country also. Of course, there are some reasons why political stability cannot be fully established in these countries. On the other hand, this status raises the question of the extent to which stability or instability affects the economies of countries. Thus, the effect is investigated empirically in this study. The study was conducted based on the annual data of the South American Nations (UNASUR) countries between 1996 and 2016. Panel data, which combines horizontal section and time series analysis, has been used as econometric method. As a result of the study, it was found that the effect of political stability on GDP per capita chosen as an indicator of economic growth was not statistically significant.

Keywords: Political stability, Latin America, economic growth, panel data

1. GİRİŞ

Türk Dil Kurumu (TDK)'na göre istikrar kavramı her ne kadar kararlılık, stabilizasyon, aynı biçimde sürme gibi anlamlar taşıyor olsa da daha geniş kapsamlı olarak değerlendirildiğinde kavramın sürdürülebilirlik, değişim gibi dinamik yapıdaki çağrışımlarda da bulunduğu anlaşılmaktadır. Siyasal istikrar ise daha çok aynı biçimde sürme anlamıyla beraber hükümetlerin sürekliliğiyle bağlantılı olarak düşünülmektedir. Böyle bir istikrar anlayışı uzun soluklu hükümetlerin yanı sıra bir takım başka unsurlarla da sürekliliği desteklemektedir. Bunlar; ülkedeki demokrasi ortamı, sivil toplum anlayışı, terörizm, yolsuzluk, toplumsal ayaklanmalar, siyasal partilerin durumu, muhalefete tanınan yaşam alanı, askeri vesayet anlayışı şeklinde sıralanabilmektedir (Özsağır, 2015:17). Ancak bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde ilgili siyasal ortamın istikrarlı ya da istikrarsız olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir. Çalışma, bu noktada yani tüm bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkan siyasal istikrar ya da istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini açıklamayı amaçlamaktadır. Literatürdeki çalışmalardan hareketle siyasal istikrar ya da istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerinde, sırasıyla pozitif ve negatif etkilerde bulunduğunu görmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmanın da temel dayanak noktası siyasal istikrarın ya da istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerinde pozitif ya da negatif yönlü bir etkiye sahip olduğu şeklinde açıklanabilmektedir.

Siyasal istikrar/istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Siyasal istikrar/istikrarsızlık ekonomik büyümeyi etkileyebildiği kadar ekonomik büyüme de siyasal istikrarı etkileyebilmektedir. Ancak, ekonomik büyümenin siyasal istikrar üzerindeki etkisinin politik istikrarın büyüme üzerindeki etkisine göre daha kısıtlı olduğu söylenebilmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi, siyasal istikrar birçok farklı unsura sahip olduğu için her bir unsurun ekonomi üzerindeki etkisi farklı olabilmektedir. Daha geniş bir şekilde ifade etmek gerekirse, hükümet istikrarı, politik kültür, muhalefete tanınan alan, siyasal ortamın demokratik yapısı, sivil toplum örgütlerinin varlığı, hukukun üstünlüğü gibi ilkelerin tümü doğrudan ya da dolaylı olarak ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Ancak

aralarındaki ilişkiye ekonomik büyüme açısından bakıldığında, ekonomik büyüme daha çok hükümet istikrarının sağlanmasına katkı sağlamaktadır. Bireylerin oy verme tercihlerini etkileyen unsurlardan bir tanesinin de ekonomik nedenler (Ercins, 2007:26) olduğu düşünüldüğünde bu durum daha fazla anlam kazanmaktadır. Bu nedenlerden dolayı çalışma geniş bir analiz imkânı sunarak siyasal istikrar ya da istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini açıklamayı amaçlamaktadır.

Çalışma, Güney Amerika Ulusları Birliği (UNASUR) ülkelerinin 1996 ve 2016 arası yıllık verilerinden hareketle panel veri analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Özellikle siyasal istikrar/istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Latin Amerika ülkeleri açısından inceleyen çalışmaların sayılarının az olması göz önünde bulundurulduğunda çalışma daha da önem kazanmaktadır. Çalışma beş bölüme ayrılmıştır. Giriş bölümünden sonraki ikinci bölümde konuyla ilgili literatür verilmektedir. Çalışmada kullanılan veri seti ve çalışmanın metodolojisi hakkındaki bilgiler üçüncü bölümde sunulmaktadır. Sonraki bölümü araştırma bulguları oluşturmaktadır. Çalışma son olarak tartışma ve sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Siyasi istikrar ve istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmaya yönelik olarak yapılan ampirik çalışmaların büyük bir çoğunluğu anlamlı sonuçlara ulaşmakla birlikte bu çalışmalarda etkinin yönü pozitif ve negatif olarak tespit edilmiştir. Sayıları az olmakla birlikte birtakım çalışmalarda da anlamlı olmayan sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Negatif ya da pozitif yönlü olarak anlamlı sonuç veren çalışmalar incelendiğinde Landau (1986) çalışması alandaki ilk çalışmalardan birisi olarak gösterilebilmektedir. 1960-1980 dönemlerini 65 ülkenin veri seti üzerinden analiz eden çalışmada, darbeler siyasal istikrarsızlığın ölçütü olarak değerlendirilmiştir. Regresyon analizi yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmaya göre, siyasi istikrar/istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunmakla birlikte istikrar ekonomik büyümeye olumlu yönde katkı sunmuştur. 1960-1985 dönemleri arasında 98 ülke için analiz eden Barro (1991), siyasi istikrar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi anlamlı ve pozitif yönlü olarak bulmuştur. Buna göre devrim, darbe gibi siyasi istikrarsızlık unsurları mülkiyet hakları ile özel yatırımlar arasındaki ilişkiyi etkilemekte bu durum da olumsuz birtakım ekonomik sonuçlara neden olabilmektedir. Fosu (1992), regresyon analizi üzerinden gerçekleştirmiş olduğu çalışmasında 1960-1986 yılları arasında Sahra-altı Afrika ülkelerini analize dâhil etmiştir. Askeri darbeleri siyasal istikrarsızlığın ölçütü olarak değerlendiren Fosu'ya göre istikrarsızlık durumları üretim faktörlerinin mevcudiyetini etkilemekte, sermaye kaybı riskini ciddi anlamda arttırmaktadır. Dolayısıyla siyasal istikrar/istikrarsızlık ekonomik büyüme üzerinde güçlü bir etkiye sahip bulunmaktadır.

1960-1985 dönemleri arasında çeşitli ülke grupları üzerinde bir araştırma gerçekleştiren Mauro (1995), kullandığı veri setini dönemdeki diğer çalışmalardan farklı olarak daha geniş ele almıştır. Buna göre, siyasal istikrar ya da istikrarsızlığı belirlemede kullanılacak faktörleri sadece devrim, darbe gibi kısıtlı çerçevede ele almak yerine, siyasal değişim, sosyal istikrar, muhalefet grubunun iktidarı ele geçirme olasılığı, komşu ülkelerle ilişkiler, terörizm, hukuk sistemi ve yargı, bürokrasi ve yolsuzluk gibi faktörleri de analizine dâhil etmiştir. Mauro, siyasal istikrar ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu, özellikle yolsuzlukların ekonomik büyüme önünde büyük bir engel teşkil ettiği sonucuna ulaşmıştır. Türkiye, Meksika, Arjantin ve Brezilya üzerinde 1985-2004 arası döneme ait veriler üzerinden

bir çalışma gerçekleştiren ve çalışmasında zaman serileri analizi ile Johansen eşbütünleşme analizini kullanan Bildirici (2004), siyasi istikrarsızlık göstergeleri olarak demokratik olmayan hükümetleri, iç savaşları, etnik ve dini parçalanmaları, iç ve dış güvensizlikler ile muhalefetin engellenmesini dikkate almıştır. Çalışma sonucuna göre, siyasi istikrarsızlık ekonomik verimsizliğe neden olmakta, bunun sonucunda da az gelişmişlik ortaya çıkmaktadır. Türkiye üzerinden siyasi istikrarsızlık ve ekonomik performans arasındaki ilişkinin analizi gerçekleştiren Arslan (2011), 1987-2007 yıllarına ait verileri Johansen eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli ile yorumlamıştır. Ekonomik bir gösterge olarak gayri safi yurtiçi hasıladaki değişimi dikkate alan çalışmaya göre siyasi istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli olarak negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Yalçınkaya ve Kaya (2017), siyasi istikrar/istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisine G-20 ülkelerinin 1996-2015 verilerini kullanarak ulaşmaya çalışmışlardır. G-12 ve G-8 ülkelerinin kendi içlerinde değerlendirildiği çalışmada, G-12 ülkelerinde siyasi istikrar ile ekonomik büyüme, G-8 ülkelerinde ise siyasi istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında bir etkileşimin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç itibarıyla, söz konusu çalışmaya göre siyasi istikrar/istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında sırasıyla pozitif/negatif yönlü bir etki söz konusu olmuştur. Okafor (2017), Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) üyesi ülkeler üzerinden 2005-2012 dönemlerini kapsar biçimde yapmış olduğu araştırmasında, terörizm, etkili olmayan yönetim, toplumsal huzursuzluk, tabana yayılan işsizlik, yüksek ölüm oranları gibi unsurların ekonomik büyüme ile negatif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu sonucuna ulaşmıştır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada, Güney Amerika Ulusları Birliği (UNASUR) ülkelerinde siyasi istikrarın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ampirik olarak araştırılmıştır. Analiz dönemi olarak 1996-2016 yılları ele alınmıştır. Siyasi istikrarı gösteren endeks değerleri Dünya Bankası (WB) veri tabanında ilk olarak 1996 yılında yayımlanmıştır. Bu nedenle de çalışmada başlangıç yılı olarak 1996 yılının seçilmesi uygun görülmüştür. Çalışma, çok sayıda ülkeye ait zaman serilerinin analizini içermektedir. Bu yüzden ekonometrik yöntem olarak yatay kesit ve zaman serisi analizlerini birleştiren panel veri analizinin uygulanması tercih edilmiştir. Tüm veriler, WB veri tabanındaki World Development Indicators (WDI) ve Worldwide Governance Indicators (WGI) verilerinden elde edilmiştir.

Panel veri metodolojisi, belirli bir dönemde yatay kesit gözlemlerinin (cross section) bir araya getirilmesi şeklinde açıklanmaktadır (Baltagi, 2002; Wooldridge, 2015). Bu nedenle, çalışmada incelenen UNASUR ülkelerinin 1996-2016 yılları arasındaki verileri panel verilere örnek olarak gösterilebilmektedir. Matyas ve Sevestre (2008: 705), Hsiao (2014: 4), Longhi ve Nandi (2015)'e göre, panel veri analizinin yatay kesit veya zaman serisi analizlerine kıyasla daha fazla veri seti ile çalışma, sonuçları birim ve zaman açısından yorumlama, birimlerdeki heterojenliği dikkate alma, daha tutarlı tahminler yapma gibi önemli birtakım avantajları bulunmaktadır.

Araştırmanın bu bölümünde izlenecek yöntem, şu sıralamayı takip etmektedir. Araştırma modelinin tahmininde öncelikle klasik model, sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modellerinin tahmincileri arasında seçim yapabilmek için birim ve/veya zaman etkilerinin varlığının araştırılması gerekmektedir. Birim ve/veya zaman etkilerinin varlığı için F testi uygulanmıştır.

Yapılan testler sonucunda, birim ve/veya zaman etkilerinin varlığı anlaşılmışsa, bu etkilerin sabit mi yoksa tesadüfi (rassal) mi olduğuna bakılması gerekmektedir. Bu amaçla da Hausman (1978) testi uygulanmıştır. Daha sonra ise tahmin edilen modellerde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı problemlerinin olma ihtimaline karşı çeşitli spesifikasyon testleri uygulanmıştır. Tahmin edilen modellerde birimlere göre değişen varyansın olup olmadığı Değiştirilmiş Wald (Greene, 2000) testi, otokorelasyon sorunu olup olmadığı Bhargava, Franzni ve Narendranathan (1982) tarafından modifiye edilen Durbin Watson (DW) test istatistiği, Baltagi ve Wu (1999) tarafından geliştirilen LBI test istatistiği yardımıyla araştırılmıştır. Ardından, birimler arası korelasyonun testi Breusch-Pagan (1980) Lagrange Çarpımı (LM) testi ve Pesaran (2004) testleri yardımıyla test edilmiştir.

Araştırmada kullanılacak modelin seçiminde Slesman, Baharumshah ve Ra'ees (2015), Aisen ve Veiga (2013), Jong-A-Pin (2009) çalışmalarından yararlanılmış ve aşağıdaki model oluşturulmuştur.

$$\text{perGDP}_{it} = \alpha_1 + \beta_1 \text{FDINV}_{it} + \beta_2 \ln \text{SCH}_{it} + \beta_3 \ln \text{TRADE}_{it} + \beta_4 \text{CPR}_{it} + \beta_5 \ln \text{GOVEX}_{it} + \beta_6 \text{POPG}_{it} + \beta_7 \text{PST}_{it} + \varepsilon_{1it}$$

$$i=1, \dots, 12; \quad t=1996, \dots, 2016$$

Ln, modeldeki değişkenlerin doğal logaritmalarının kullanıldığını göstermektedir. Ancak, perGDP, FDINV, CPR, POPG ve PST değişkenleri negatif değerler taşıdığı için doğal logaritmaları alınamamıştır. Modelde ε_{it} hata terimi olarak sunulmuştur. Modelin tahmininde Stata 14.00 istatistik paket programı kullanılmıştır.

Modelde bağımlı değişken olarak kişi başına düşen GSYİH (perGDP) değişkeni kullanılmıştır. Uddin vd. (2017), Bleaney ve Nishiyama (2002), Sachs ve Warner (1997)'in çalışmalarında olduğu gibi ekonomik büyümeyi temsil eden değişken, yıllık % artış şeklinde tanımlanmıştır.

Araştırma modeli çerçevesinde analizde kullanılan açıklayıcı değişkenlerden ilki doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişleri (% GSYİH) olarak belirlenmiştir. Bir ekonominin gelişmesi üzerinde yabancı yatırımların ciddi ölçüde önemi olduğundan çalışmada bu değişken için Mankiw, Romer ve Weil (1992) ile uyumlu olarak pozitif parametre tahmini beklenmektedir. SCH değişkeni, ilkokula kayıtlı olmayan ilkokul çağındaki çocukların yüzdesini göstermektedir. İlkokul eğitiminin bireylere okuryazarlık, iletişim becerileri, mantıklı ve eleştirel düşünme, ahlâki değerler geliştirme, disipline sahip olma, çevre farkındalığı geliştirme gibi sayısız faydalar kazandırması beklenmektedir. Ülkeler açısından da bu durumun ekonomik kalkınmaya katkı sunması beklenmektedir. Aisen ve Veiga (2013), ilkokula kayıtlı öğrenci oranını açıklayıcı değişken olarak çalışmalarında kullanmış ve pozitif parametre tahmini beklemiştir. Değişken, bu çalışmada tam ters etki yaratacak şekilde ilkokula kayıtlı olmayan çocukların yüzdesini gösterdiğinden negatif parametre tahmini beklenmektedir. TRADE değişkeni analizde Gurgul ve Lach (2013)'den hareketle ülkelerin dış ticaret işlemleri toplamının GSYİH'ye oranını gösterir nitelikte kullanılmaktadır. Dış ticarete açıklığın ülkelerin ekonomik büyümesinde faydalı olacağı düşünüldüğünde, pozitif bir parametre tahmini beklenmektedir. CPR değişkeni (Elder, 2004; Edison vd., 2002), bir başka açıklayıcı değişken olarak modele dâhil edilmiştir. İlgili değişken, tüketici fiyat endeksi ile ölçülen yıllık enflasyonu

göstermektedir. Yüksek enflasyonun ekonomilerin başlıca problemlerinden biri olup, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Bu sebeple, ilgili değişken için negatif parametre tahminleri beklenmektedir. GOVEX değişkeni ise hükümetlerin tüketim harcamalarını (% GSYİH) göstermektedir. Büyük miktarlarda hükümet harcamalarının özel sektörden kaynak ayıracağı ve ekonomik büyümeye zarar verebileceği tahmin edilmektedir. Negatif parametre tahmini beklenmektedir. Bir başka açıklayıcı değişken POPG de analize dâhil edilmiştir. Bir önceki yıla göre meydana gelen nüfustaki artışın % cinsinden ifade edilmesi şeklinde modele alınmıştır. “Ceteris paribus” daha büyük nüfus artışının daha az kişi başına düşen milli gelir yaratacağı kabul edilmekte ve negatif parametre tahmini beklenmektedir. Son olarak, araştırma modelinde kullanılan siyasi istikrar endeksi (PST), ülke yönetiminde söz sahibi olan hükümetlerin kısmen ya da tamamen pasif konuma getirileceği ya da devrileceği ihtimaline yönelik politik istikrarı bozucu algıları ölçmektedir. Hatta, terörizm ve şiddet içeren kaos ortamı da istikrarsızlık tanımına dâhil edilmektedir. İstikrar endeksinin -2,5 ile +2,5 aralığında değişen bir değer aldığı kabul edilmektedir. Endeks değerinin +2,5 skoruna yaklaşması siyasi istikrarın, -2,5 skoruna yaklaşması ise siyasi istikrarsızlığın olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi, 2010).

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Panel veri analiz tekniğinde model tahmini yapılırken klasik modelin geçerliliği diğer bir ifadeyle birim ve/veya zaman etkilerinin olup olmadığı F testi ile test edilmektedir. Veri, birimlere göre farklılık taşımıyor ise bu durumda tahmin için klasik model uygun olmaktadır. F testinde birim etkilerin sıfıra eşit olduğu hipotezi test edilmektedir (Tatoğlu, 2016: 168).

Tablo 1. F Testi Sonuçları

	perGDP modeli (birim etki)
F_{11,233}	1.77 (0.0600)
	perGDP modeli (zaman etki)
F_{20,224}	7.13 (0.0000)

Parantez içinde olasılık (P) değerleri verilmiştir.

F testinin sonuçlarına göre, perGDP modeli için % 1 ve % 5 güven aralıklarında birim etkilerin sıfıra eşit olduğu H_0 hipotezi reddedilememekte ve dolayısıyla modelde birim etkilerin anlamsız olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan, zaman etkisinin varlığını sınamak için yapılan F testi sonucunda ise modelde $P < 0.01$ olduğundan yokluk hipotezi reddedilmiş ve zaman etkilerin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre klasik modelin uygun olmadığına karar verilmiştir.

Yapılan testlerin sonucunda birim ve/veya zaman etkilerin olduğu anlaşıldığından, bu etkilerin sabit ya da tesadüfi olduğuna bakılması gerekmektedir. Hausman testi, “rassal etkiler tahmincisi doğrudur” şeklindeki temel hipotezi, k serbestlik dereceli ki-kare dağılımına uygun bir şekilde test etmektedir. Temel hipotezin kabul edilmesi durumunda tesadüfi etkiler modelinin tahmincisi daha etkin sonuçlar vermektedir (Tatoğlu, 2016). Bu amaçla uygulanan test istatistiğinin sonucu aşağıda Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Hausman Testi Sonucu

	perGDP modeli
χ^2_7	83.79 (0.0000)

Parantez içinde olasılık (P) değerleri verilmiştir.

Çalışmada sabit ya da tesadüfi etkiler tahmincileri arasında bir seçim yapmak için Hausman (1978) testi sonuçlarına göre $\chi^2_7 = 83.79$ ve $P=0.0000$ değerleri elde edilmiştir. Hausman testi sonucunda $P<0.01$ olduğundan sabit etkiler tahmincisinin tesadüfi etkiler tahmincisine göre daha tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Böylece, araştırma modeli sabit etkiler tahmincisi yardımıyla tahmin edilmiştir.

Tahmin edilen modelde birimlere göre heteroskedasite olup olmadığına Değiştirilmiş Wald (Greene, 2000) testine göre karar verilmiştir. “Varyanslar birimlere göre homoskedastiktir” şeklinde kurulan temel hipotez test edilmektedir.

Tablo 3. Değiştirilmiş Wald İstatistiği Sonucu

	perGDP modeli
χ^2_{21}	469.03 (0.0000)

Parantez içinde olasılık (P) değerleri verilmiştir.

Sonuçlara göre, incelenen model için H_0 hipotezi reddedilmiş, varyansın birimlere göre değiştiği anlaşılmıştır. Böylece tahmin edilen modelde heteroskedasitenin olduğu sonucuna varılmıştır.

Diğer yandan modelde otokorelasyon olup olmadığı Bhargava, Franzni ve Narendranathan (1982) tarafından modifiye edilen DW istatistiği, Baltagi ve Wu (1999) tarafından geliştirilen LBI istatistiği yardımıyla araştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Otokorelasyon Test Sonuçları

	perGDP modeli
Modifiye Bhargava Durbin Watson	1.5198
Baltagi-Wu LBI	1.5961

Tatoğlu (2016: 226)’ya göre literatürde, modifiye edilmiş DW ve LBI istatistiklerinin 2’den küçük olması otokorelasyonun önemli olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Tablo 4’den görüldüğü üzere, her iki test için de söz konusu değerler 2’den küçük olduğundan sabit etkiler modeli için otokorelasyonun varlığı anlaşılmaktadır.

Çalışmada birimler arası korelasyonun varlığını belirlemek için Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen Lagrange çarpanları (LM) testi ve Pesaran (2004) testi kullanılmıştır. Yatay kesit bağımlılığı testine ilişkin sonuçlar Tablo 5’de gösterilmektedir.

Tablo 5. Breusch-Pagan LM ve Pesaran Testleri

	perGDP modeli
Breusch-Pagan LM	180.605 (0.0000)
Pesaran	10.826 (0.0000)

Parantez içinde olasılık (P) değerleri verilmiştir.

Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen Lagrange çarpanları (LM) test sonucuna göre araştırma modeli için P değeri 0.01'den küçük olduğundan birimler arası korelasyon olmadığını ifade eden temel hipotez reddedilmektedir. Aynı şekilde, Pesaran (2004) testine göre de birimler arası korelasyonun olduğu anlaşılmaktadır ($P < 0.01$).

Yapılan testler neticesinde modelde birimler arası korelasyon, değişen varyans ve otokorelasyon olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan en az birinin olması durumunda parametre tahminlerinde etkinlik azalmaktadır. Bu yüzden böyle bir durumda robust standart hataların tahmin edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, çalışmada Huber (1967), Eicker (1967) ve White (1980) tarafından ve daha sonra da Arellano (1987), Froot (1989) ve Rogers (1993) tarafından tutarlı tahminler yapan robust standart hatalar geliştirilmiştir. Çalışmada elde edilen robust standart hatalara yönelik tahmin sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Robust Standart Hatalar

perGDP modeli				
F (7,11): 24.01		Gözlem Sayısı: 252		
Prob > F: 0.0000		Grup Sayısı: 12		
Açıklayıcı Değişkenler	Katsayılar	Robust Standart Hatalar	t	P>t
FDINV	-.1172	.0820	-1.43	0.181
lnSCH	.2591	.3095	0.84	0.420
lnTRADE	4.9713*	2.4333	2.04	0.066
CPR	-.4090***	.0076	-5.35	0.000
lnGOVEX	-3.4017	3.300	-1.03	0.325
POPG	.2329	1.9959	0.12	0.909
PST	-8554	1.1558	0.74	0.475
Sabit	-8.2923	15.7389	-0.53	0.609

*: .10, **: .05 ve ***: .01 yanılma düzeyinde anlamlıdır.

Yukarıdaki tablodan, araştırma modelinin istatistiksel olarak anlamlı bir model olduğu anlaşılmaktadır. Robust standart hatalar ile hesaplanan t istatistiklerine göre, lnTRADE ve CPR değişkenlerinin bağımlı değişken üzerindeki etkileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmaktadır. Yine aynı tablodan, FDINV, lnSCH, lnGOVEX, POPG ve PST değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışma, politik istikrarın UNASUR'a üye ülkelerin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini açıklama amacı taşımaktadır. Bu amaca ulaşmak için, 1996–2016 dönemi için UNASUR üyesi ülkeler üzerinden hareket ederek panel veri teknikleri (sabit etkiler) kullanılmıştır. Özellikle UNASUR üye ülkelerine odaklanan çalışma, geçmişten günümüze siyasal olarak istikrarlı bir yapı göstermede zorlanan Latin Amerika ile siyasal istikrar ve ekonomik büyüme hakkındaki literatüre katkıda bulunmaktadır. Çalışmadan çıkan sonuca göre, siyasal istikrarın ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığı söylenebilmektedir. İnceleme dönemi açısından UNASUR üye ülkelerinde, siyasal istikrardan farklı olarak artan dışa açıklık derecesinin ekonomik büyümeyi pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı, tüketici fiyat endeksindeki artışların ise ekonomik büyümeyi negatif ve istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde etkilediği bulunmuştur. Bununla birlikte, FDINV, lnSCH, lnGOVEX ve POPG değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin istatistiki açıdan anlamsız olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada siyasal istikrarın ekonomik büyümeyle arasında anlamlı bir ilişki kurulamamasının nedenlerini siyasal, ekonomik ve sosyo-politik açılardan değerlendirmekte fayda görülmektedir. Siyasal açıdan neden olarak UNASUR üye ülkelerinin siyasal kültürleri öne sürülebilmektedir. Yani, salt istikrar anlayışı bu bölge için yeterli bir gösterge olmayabilmektedir. Alanda yapılan çalışmalar istikrarın ya da istikrarsızlığın doğru orantılı bir biçimde pozitif ya da negatif olarak anlamlı bir etkide bulunduğunu göstermektedir. Ancak, ilgili ülkelerde istikrar ya da istikrarsızlık algıları farklı olduğu için sonuçlar anlamlı olmaktan uzak kalmaktadır. Söz konusu ülkeler genellikle 1980'li yıllara kadar demokrasiyle tanışmamış, darbe sonrası cunta rejimleriyle yönetilmiş ülkeler olarak bilinmektedir¹. Dolayısıyla, bu ülkeler için istikrar kavramı suni bir kavram olup daha çok merkezi otoritenin olabildiğince güçlü olması anlamına gelmektedir. Bu yüzden de siyasal istikrarla ekonomik gelişme arasında anlamlı bir ilişki kurulamamaktadır.

Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, tarihteki sömürgecilik anlayışının günümüzde bir şekilde varlığını devam ettirmesi bölgenin ekonomik bakımdan gelişememe nedenlerinden birisi olarak gösterilmektedir. 21. yy. sosyalizmi kuramcılarının özellikle üzerinde durdukları husus, Washington Uzlaşısı sonrası Neo-Liberal politikalara maruz bırakılan Latin Amerika ülkelerinin, söz konusu politikaların yıkıcı etkileri nedeniyle ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi bir türlü sağlayamamaları şeklinde özetlenebilmektedir (Harnecker, 2010: 47). Görece hükümet istikrarını sağlayan bu devletler, ekonomik anlamda istikrardan uzak kaldıkları için ekonomik büyümeye yönelik gelişme sağlamakta güçlük çekmektedir. Örneğin, bu durum Latin Amerika ülkelerindeki büyük yolsuzluklar üzerinden hareket ederek değerlendirmeye alınabilmektedir. Şöyle ki, en son Brezilya'da ortaya çıkan Odebrecht Davası Peru, Arjantin, Kolombiya, Ekvador ve Venezuela'ya kadar sıçramıştır. Brezilya devlet başkanı Da Silva hüküm giymiştir. Diğer yandan Da Silva Brezilya'da 2003-2010 yılları arasında devlet başkanlığı yapmış ve 2010 yılında yerini halefi Dilma Rousseff'e bırakmıştır. Rousseff de aynı davadan dolayı yolsuzluk suçlamasıyla görevinden alınmıştır. Teoride siyasal istikrarın bu ülkede var olduğu söylene de aslında yolsuzluklardan dolayı bu istikrarın ekonomi üzerindeki etkisi ortaya açık bir şekilde konulamamıştır.

¹ 1954 Paraguay, 1964 Brezilya, 1971 Bolivya, 1973 Şili ve Uruguay ile 1976 Arjantin'de gerçekleştirilen darbeler bu kapsamda değerlendirilebilmektedir.

Sosyo-politik neden olarak ise bireylerin oy verme davranışları değerlendirmeye tabi tutulabilmektedir. Heywood'a göre (2007: 311-312), parti kimliği modeli, sosyolojik model, rasyonel tercih modeli ve hâkim ideoloji modeli olmak üzere dört tip oy verme davranışı bulunmaktadır. Bu modellerden parti kimliği modelinde kişi oy verirken partiye olan psikolojik bağlılığına göre hareket etmektedir. Bu durumda, seçim kampanyaları, seçim vaatleri değil, oy vermede partizanlık ön plana çıkmaktadır. Partizanlık kişinin partiyle olan ideolojik yakınlığından beslenmektedir. Bu kapsamda ilgili ülkelerin tarihsel arka planı incelendiğinde bu ülkelerin sömürgeye karşı mücadelede buldukları ve yakın bir geçmişe kadar da oy verme tercihlerinin bu sömürgeci karşıtlığı bağlamında şekillendiği ve sol yönelimli partilerin/liderlerin iktidara geldiği görülmektedir.² Dolayısıyla bu ülkelerde siyasi istikrar anlayışı sömürgeciliğe karşı duruşu olan partileri/liderleri destelemek olarak algılandığından, istikrar ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki kurulamamaktadır.

Çalışma, UNASUR üye ülkelerine ait mevcut en güncel veriler üzerinden gerçekleştirilerek siyasi istikrarın bu ülkelerde ekonomik büyümeyi ne şekilde etkilediği ya da etkilemediğini ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan sonuca göre siyasi istikrarın ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığı söylenebilmektedir. Elde edilen bu sonuç, literatürdeki farklı ülkeler için yapılmış çeşitli ampirik çalışmaları destekler nitelikte bulunmaktadır. Çalışma, literatürdeki geçmiş çalışmalardan Jaouadi, Arfaoui ve Ziedi (2014), Barro ve Lee (1994), Grilli, Masciandaro ve Tabellini (1991) ile ortaya koyduğu sonuçlar açısından benzerlik taşımaktadır. Bu çalışmalardan çıkan ortak sonuç, siyasi rejim istikrarlılığını/istikrarsızlığını temsil eden çeşitli değişkenlerin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip bulunmadığı şeklinde özetlenebilmektedir.

KAYNAKLAR

- Aisen, A. & Veiga, F. J. (2013). How does political instability affect economic growth?. *European Journal of Political Economy*, 29, 151-167.
- Arellano, M. (1987). Computing robust standart errors for within groups estimators. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 49(4), 431-434.
- Arslan, Ü. (2011), Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış*, 11 (1), 73-80.
- Baltagi B. H. & Wu, P. X. (1999). Unequally spaced panel data regressions with AR(1) disturbances. *Econometric Theory*, 15, 814-823.
- Baltagi, B. H. (2002). *Recent Developments in the Econometrics of Panel Data Volumes I and II*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Barro, J. R. (1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries. *The Quarterly Journal of Economics*, 106 (2), 407-443.

² Venezüella'da H. Chavez (1996/2006) ve N. Maduro (2013), Arjantin'de N. Kirchner (2003), C. Fernandez (2007), Brezilya'da L. Da Silva (2002), D. Rousseff (2011), Uruguay'da T. Vazquez (2004), J. Mujica (2009), Şili'de R. Lagos (1999), M. Bachelet (2006), Bolivya'da E. Morales (2005/2009), Ekvador'da R. Correa (2006/2009), Paraguay'da f. Lugo (2008), Peru'da ise O. Humala (2011) sol yönelimli liderler olarak değerlendirilebilmektedir.

- Barro, R. J. & Wha-Lee, J. (1994). Losers and Winners in Economic Growth. *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics*, 267-314.
- Bhargava, A., Franzni, L. & Narendranathan, W. (1982), Serial correlation and fixed effect models. *the Review of Economic Studies*, 49, 533-549.
- Bildirici, M. (2004). Political Instability And Growth: An Econometric Analysis Of Turkey, Mexico, Argentina And Brasil. 1985-2004. *Applied Econometrics and International Development*, 4 (4), 5-26.
- Bleaney, M., & Nishiyama, A. (2002). Explaining growth: a contest between models. *Journal of Economic Growth*, 7 (1), 43–56.
- Breusch, T. & Pagan, A. (1980). The lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *Review of Economic Studies*, 47, 239-253.
- Dünya Bankası. *World Development Indicators*, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>, (Erişim Tarihi: 02.10.2018).
- Dünya Bankası. *Worldwide Governance Indicators* http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Report_Name=WGI-Table&Id=ceea4d8b, (Erişim Tarihi: 02.10.2018).
- Edison, H. J., Levine, R., Ricci, L. & Sløk, T. (2002). International financial integration and economic growth. *Journal of International Money and Finance*, 21, 749-776.
- Eicker, F. (1967). Limit theorems for regressions with unequal and dependent errors, in *Proceedings of the fifth Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability*, Ed, Lecam L. and Neyman J., 59-82. Berkeley: University of California Press.
- Elder, J. (2004). Another perspective on the effects of inflation uncertainty. *Journal of Money, Credit, and Banking*, 36 (5), 911-928.
- Ercins, G. (2007). Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8 (2), 25-40.
- Fosu, A. K. (1992). Political Instability and Economic Growth: Evidence from Sub-Saharan Africa. *Economic Development and Cultural Change*, 40 (4), 829-841.
- Froot, K., A. (1989). Consistent covariance matrix estimation eith cross-sectional dependence and heteroskedasticity in financial data. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 24, 333-355.
- Grilli, V., Masciandaro, D., & Tabellini, G. (1991). Political and monetary institutions and public financial policies in the industrial countries. *Economic Policy*, 6 (13), 341-392.
- Greene, W. (2000). *Econometric Analysis*. New Jersey, Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Gurgul, H. & Lach, L. (2013). Political instability and economic growth: Evidence from two decades of transition in CEE. *Communist and Post-Communist Studies*, 46, 189-202.
- Harnecker, M. (2010). *21. Yüzyıl Sosyalizmi ve Latin Amerika*, Çev. Barış Uysal, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Hausman, J. A. (1978). Specification Tests in Econometrics. *Econometrica*, 46 (6), 1251-1271.

- Heywood, A. (2007). *Siyaset*, Adres Yayınları, Ankara.
- Hsiao, C. (2014). *Analysis of Panel Data* (3rd ed.). NY: Cambridge University Press.
- Huber, P., J. (1967). The behavior of maximum likelihood estimates under non standart conditions, in *Proceedings of the fifth Berkeley Symposium in Mathematical Statistics and Probability*, 1, 221-233. Berkeley, Ca: University of California Press.
- Jaouadi, S., Arfaoui, L. & Ziedi, A. (2014). Political Instability and Growth: Case of the Developing Countries. *International Journal of Social Sciences*, 2 (1), 19-28.
- Jong-A-Pin, R. (2009). On the measurement of political instability and its impact on economic growth. *European Journal of Political Economy*, 25, 15-29.
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2010). *The worldwide governance indicators methodology and analytical issues*. The World Bank Development Research Group Macroeconomics and Growth Team, Policy Research Working Paper No: 5430.
- Landau, D. (1986). Government and Economic Growth in the Less Developed Countries: An Empirical Study for 1960-1980. *Economic Development and Cultural Change*, 35 (1), 35-75.
- Longhi, S., & Nandi, A. (2015). *A Practical Guide to Using Panel Data*. London: SAGE Publications.
- Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 107, 407-437.
- Matyas, L., & Sevestre, P. (2008). *The Econometrics of Panel Data Fundamentals and Recent Developments in Theory and Practice* (3rd ed.). Germany: Springer.
- Mauro, P. (1995). Corruption And Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110 (3), 681-712.
- Okafor, G. (2017). The Impact Of Political Instability On The Economic Growth Of ECOWAS Member Countries. *Defence and Peace Economics*, 28 (2), 208-229.
- Özsağır, A. (2015). *İstikrarın Şifreleri Siyasal İstikrar – Ekonomik İstikrar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Pesaran, M. H. (2004). *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels*, University of Cambridge, Faculty of Economics, Cambridge Working Papers in Economics No 0435.
- Rogers, W., H. (1993). Regression standart errors in clustered samples, *Stata Technical Bulletin 13: 19-23*. in *Stata Technical Bulletin Reprints*, 3, 88-94, College Station, Tx: Stata Press.
- Sachs, J. D. & Warner, A. M. (1997). Fundamental sources of long-run growth. *The American Economic Review*, 87 (2), 184–188.
- Slesman, L., Baharumshah, A. Z. & Ra'ees, W. (2015). Institutional infrastructure and economic growth in member countries of the Organization of Islamic Cooperation (OIC). *Economic Modelling*, 51, 214-226.

- Tatoğlu, F. Y. (2016). *Panel Veri Ekonometrisi* (3. baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu (TDK), <http://www.tdk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 02.11.2018).
- Uddin, A., Ali, H. & Masih, M. (2017). Political stability and growth: An application of dynamic GMM and quantile regression. *Economic Modelling*, 64, 610-625.
- White, H. (1980) A heteroskedasticity-consistent covariance matrix estimator and a direct test for heteroskedasticity. *Econometrica*, 48, 817-838.
- Wooldridge, J. M. (2015). *Introductory Econometrics: A Modern Approach* (6th ed.). USA: Cengage Learning.
- Yalçınkaya, Ö. ve Kaya, V. (2017). Politik İstikrarın/İstikrarsızlığın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Dünyanın En Büyük İlk Yirmi Ekonomisi Üzerinde Bir Uygulama (1996-2015). *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (2), 277-298.